

Uşa interzisă

DE ACELAȘI AUTOR

- Tragicul. O fenomenologie a limitei și depășirii*, Univers, București, 1975
- Încercare în politropia omului și a culturii*, Cartea Românească, București, 1981
- Jurnalul de la Păltiniș*, Cartea Românească, București, 1983
- Epistolar* (editor), Cartea Românească, București, 1988
- Cearta cu filozofia*, Humanitas, București, 1992
- Apel către lichele*, Humanitas, București, 1992
- Despre limită*, Humanitas, București, 1994
- Itinerariile unei vieți: E.M. Cioran*, Humanitas, București, 1995
- Declarație de iubire*, Humanitas, București, 2001
- Ușa interzisă*, Humanitas, București, 2002
- Chipuri ale răului în lumea de astăzi* (dialog cu Mario Vargas Llosa), Humanitas, București, 2006
- Despre minciună*, Humanitas, București, 2006
- Despre ură*, Humanitas, București, 2007
- Despre seducție*, Humanitas, București, 2007
- Scrisori către fiul meu*, Humanitas, București, 2008
- Întâlnire cu un necunoscut*, Humanitas, București, 2010
- Întâlnire în jurul unei palme Zen* (coautor Gabriel Cercel), Humanitas, București, 2011
- Estul naivităților noastre. 27 de interviuri (1990–2011)*, Humanitas, București, 2012
- Măștile lui M. I.* (dialog cu Mircea Ivănescu), Humanitas, București, 2012
- 18 cuvinte-cheie ale lui Martin Heidegger*, Humanitas, București, 2012
- Dragul meu turnător*, Humanitas, București, 2013
- Fie-vă milă de noi! și alte texte civile*, Humanitas, București, 2014
- O idee care ne sucește mințile* (coautori Andrei Pleșu, Horia-Roman Patapievici), Humanitas, București, 2014
- Dialoguri de duminică. O introducere în categoriile vieții* (dialoguri cu Andrei Pleșu), Humanitas, București, 2015
- Nebunia de a gândi cu mintea ta*, Humanitas, București, 2016

Gabriel Liiceanu

Ușa interzisă

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

*Ce mai e și cartea asta?
Jurnal, de fapt, nu e,
eseu nu e, tratat nu e, roman nu e.
Cel mai corect ar fi să spun
că este explozia (neîncadrabilă)
a ființei mele pe parcursul unui an.
Dar ce lucru formidabil:
această explozie
mă redă mie însumi întreg.*

2001

3 mai

Prima însemnare cu miză „terapeutică“, una care dovedește că durerea începuse, că boala de suflet urca în mine și că încercam o ieșire timidă și disperată tocmai în direcția scrisului – leac pe care îl administram prosteste, pentru că el nu are efect în faza acută, ci doar în remisie și în convalescență –, am făcut-o duminică, 7 ianuarie, către ora 4 după-amiază. Am mai avut puterea s-o strecor, intuindu-i valoarea de document inaugural a ceea ce stătea să vină, între coperțile bej ale unui dosar recuperat, pe care scria, nu știu de ce, „Roumanie“.

Acum când recitesc această însemnare, îmi dau seama cât de nepregătite sunt cuvintele pentru a exprima destrămarea. Cineva – și eu însumi ar trebui să-i dau dreptate –, recitind astăzi ce am scris atunci, m-ar putea socoti patetic și poseur sau, și mai rău, ar putea spune că fac literatură de proastă calitate. Tocmai asta e neplăcut: cuvintele nu sunt apte, în asemenea momente, să transmită o stare de alarmă care e total incompatibilă cu literatura. Îmi amintesc perfect ce simțeam atunci și am să-mi amintesc mereu dintr-un motiv foarte simplu: îmi era, sufletește, nespus

de rău. Am început să scriu așa cum în căderea pe o pantă abruptă te agăți de tot ce îți iese în cale: cădeam trăgând după mine propriile mele cuvinte. Iar cuvintele erau ultima barieră pe care o mai puteam pune în fața răului, singurul „lucru“ peste care am dat pipăind în jurul meu, arma pe care am ridicat-o pentru a încerca o ultimă rezistență înaintea cedării finale. Voiam, dublând răul acesta prin cuvinte, să-l alung, sau măcar să-l țin la distanță, numindu-l. Niciodată, scriind, nu am fost mai departe de literatură. Eram pacient, încercam să-mi fiu medic și foloseam cuvintele așa cum folosește un credincios mânerul spadei, ca pe o cruce improvizată ridicată în fața unui spectru. Mi-am propus atunci să consemnez, pur și simplu, tot ceea ce simțeam. Eram asemeni unui căpitan de vas care relatează în jurnalul de bord ce se întâmplă înainte de scufundarea navei. Eram asemeni unui polițist care întocmește procesul-verbal al unui accident. Eram asemeni unui entomolog care descrie, descompunându-le, mișcările unei coleoptere.

Numai că vasul care se scufunda, omul lovit în plină stradă, obiectul descrierii mele – acestea toate erau propriul meu suflet. Iar sufletul meu, în clipa aceea, era neșpus de bolnav.

Pentru că sufletul nostru este imaterial, oamenilor, celor mai mulți, care nu știu cât de greu poate el să atârne uneori, nu le vine să creadă că sufletul doare așa cum dor un picior, burta sau capul; că poți face o „gripă psihică“ sau „piatră la suflet“, că te poți pomeni de pe o zi pe alta cu o ciroză sufletească. Cum se poate așa ceva? Nu era firesc ca, odată ieșit la suprafață (fie doar și pentru câteva

zile), să încerc să aflu care e mecanismul care ne ține deasupra și ce anume se întâmplă atunci când ne scufundăm? Dar iată mai întâi, transcrisă întocmai, însemnarea aceea făcută în după-amiaza unei duminici din luna ianuarie:

„Cum se poate schimba «culoarea» unei zile? Te poți vindeca scriind în chiar clipa în care îți este cel mai greu? Pot eu schimba tonul acestei zile *scriind ce scriu acum*, pur și simplu *scriind*? Să mai rămân agățat de cuvinte – încă o propoziție, și apoi încă una – cu speranța că ele mă vor scoate la mal din acest înec în dezgustul de mine? Dacă îmi spun asta, dacă *îmi scriu*, mă ajut oare? Și apoi cum poți scrie în timp ce îți vine să te ascunzi și să dispari? Cât timp se poate prelungi acest exercițiu pe fond de lehamite continuă, cu un nod în gât, cu respirația nedusă până la capăt, cu gustul ăsta mizerabil de iască și leșie? Duminicile după-amiaza... Toate zilele în insuportabilul după-amiezei lor... Panica urâtului care mă cuprinde la căderea zilei... Nimic din ce ai putea face să nu te atragă: nici să te ridici din fotoliu, nici să rămâi, nici să citești, nici să dormi, nici să mănânci, nici să vorbești, nici să mergi. Cam la atât se reduc posibilitățile noastre. Rămâne, doar, tentația vagă de a te așeza în pat, cu genunchii la gură, pliat în tine ca înainte de a fi fost expulzat în existență, fetus recucerit, renăscut din valul de greață care te împinge încet către țărnul pre-începutului tău. Nu este acesta modul cel mai simplu de a dispărea, prin retrogradare, prin gândul că ai putea să ieși din camera vieții prin chiar ușa pe care ai intrat în ea?

Dar nici măcar să mă ridic nu pot. Nu pot să ajung până la pat pentru *a mima* starea în care aș vrea să fiu. Ce

îmi rămâne, atunci, să fac? Mai ales să nu ascult muzică, să nu-mi administrez, prin insidia sunetului, o supradoză de otravă. (De ce muzica mă înfundă mai tare?) Să scriu, să scriu... Dar ce să scriu mai departe? Cuvintele mi s-au terminat și, odată consemnată această grimasă a durerii, nu mai urmează decât căderea în propriul meu gol.“

Medicii numesc această stare depresie. Eu o înțeleg mai bine ca dezagregare a sistemului de iluzii în virtutea căruia înaintăm, făptuim, ne agităm, dăm contur clipei următoare și zilei de mâine. „Sistemul de iluzii“ – acesta este pintenul întregii noastre vieți, „morcovul existențial“ pe care viața ni-l așază și ni-l flutură sub nas, planurile pe care le alcătuim din propria noastră substanță vitală și pe care le ridicăm, ca pe un prunc nou-născut, deasupra capului nostru, pentru a le așeza apoi, de îndată ce le-am făcut, la o distanță convenabilă de locul în care ne aflăm, urmărindu-le neabătut prin ani, asemeni unui animal care merge, halucinat, pe urma de miros a hranei sale. Așa se naște *sensul* vieții noastre. Numai că hrana pe care o adulmecăm fără încetare cu fiecare zi nou începută, *noi* suntem cei care o secretăm și tocmai fabricarea aceasta neîntreruptă a „sistemului de iluzii“ este garanția sănătății noastre mentale.

Pentru că dacă nu ar fi așa, ce ne-ar mai ține în viață pe noi toți, ființe născute cu o condamnare la moarte în buzunar? Dacă nu ar fi *airbag*-ul acesta montat discret în viscerele noastre, balonul ăsta umflat cu iluzii menit să ne apere de șocul ciocnirii cu singura perspectivă certă a vieții noastre (care este sfârșitul), nu ne-am trezi cu sufletul

stâlcit în fiecare dimineață? Dacă nu am fi prinși în plasa puzderiei de lucruri pe care *ne propunem* să le facem – de la cele mai mărunte (chiar și pentru a bea un pahar de apă e nevoie de un atom de voință și de iluzie) și până la cele mai mărețe – ce ne-ar ține atât de bine înfiți în „această coajă de pământ“? Gândul că am putea lăsa ceva în urma noastră? Ceva care „ar străbate secolele“? Care secole? Cele care se vor pierde în „praful și pulberea“ istoriei? Și care istorie? Cea care poate să dispară de pe o zi pe alta prin considerabilul potențial de autodistrugere al speciei umane? Sau cea care – admitând că în specia aceasta ar exista resurse ultime de redresare (ingineria genetică?) – se va pierde oricum în chip „natural“, cu toate înfăptuirile ei, în incendiul final (e drept, de peste cinci miliarde de ani) al Pământului, urmat de definitiva răcire a Soarelui și de „speranța“ apariției Vieții (în vederea altei distrugerii finale) în alt punct, nebănuit, al Universului?

Așa stând lucrurile, coexistența cu „vanitatea lumii“ este posibilă în virtutea „sistemului de iluzii“: iluzia că trebuie să am un „urmaș“, că trebuie să dau din coate pentru a ocupa un loc pe scena lumii, că trebuie să mă bat pentru o idee, că trebuie să am o funcție și putere și bani, că trebuie să scriu, să pictez sau să compun, că trebuie să însemn „ceva“ pentru semenii mei, că gesturile mele pot influența sau schimba în vreun fel „cursul lumii“. Toată viața stă și crește pe acest țesut de iluzii.

Dar de ce trebuie numite toate acestea „iluzii“? De ce ar fi iluzie fapta vindecătoare a medicului, fapta constructorului sau a fabricantului de cărți? Este iluzie sănătatea

mea redobândită, casa pe care am aranjat-o după gustul meu și în care se desfășoară actele fundamentale ale vieții mele, cartea pe care o țin în mână seara înainte de a adormi? Răspunsul frust, nerușinat și de prost gust este că la capătul tuturor lucrurilor pândește marele gol de ființă. Tocmai pentru că toate gesturile noastre nu își au capătul în sine și nu se pot justifica în chip etern, ele sunt absorbite de „adevărul tare“ al morții și devin în fondul lor ultim *iluzii*. Pentru ca să putem înainta în viață, pentru ca să nu ne instalăm în catalepsia nonsensului, este nevoie de un sistem de iluzii, de un „ca și cum“ al eternității din care gândul morții să fie periodic izgonit. Numai dacă ținem ochii închiși „într-o anumită privință“ suntem sufletește integri. „Sistemul de iluzii“ este singurul garant al acestei miopii existențiale, singura pavăză împotriva lucidității care încearcă să ne convingă, în fiecare dimineață, că nu avem nici un motiv serios ca să ne părăsim patul.

Să nu umblăm, așadar, la sigiliul ce pecetluiește iluziile în care suntem genetic împachetați. Pentru că în codul ființei noastre iluzia a fost pusă asemeni unei enzime care, dispărând, ar bloca metabolizarea substanțelor ce face cu puțință viața. Am putea s-o imaginăm la fel de bine ca pe un strat protector fără de care sufletul ajunge în contact direct cu luciditatea și se destramă. Ceea ce nu înseamnă că luciditatea, câtă vreme iluzia funcționează, devine pur și simplu inexistentă și că, atâta vreme cât iluzia ne menține ferm pe tărâmul sănătății mentale, adevărurile pe care luciditatea ni le semnaleză ar fi de tot ignorate.

Numai că, nefiind ignorate, nu înseamnă că ele nu ne dau pace. Dimpotrivă, ele stau undeva la periferia ființei noastre, într-o discreție cuviincioasă. Ca să le sesizăm, trebuie să tragem cu ochiul la ele, să ni le „aducem aminte“, ceea ce înseamnă că îndeobște ele nu sunt acolo, „în minte“, și că trebuie chemate și scoase din ascunzișul lor. Mecanismul bolii în asta constă: în mutarea „adevărului ultim“ al vieții din periferia privirii în centrul ei. În transformarea lucidității din accident în metodă. În ecorșaj. În jupuirea vieții de iluzie, care e epiderma ei.

Într-un film al lui Kubrick, un bărbat străbate, în vis, un coridor nesfârșit ale cărui camere, pustii, au ușile larg deschise. Succesiunea monotonă a camerelor nepopulate și terifiante se întrerupe pe neașteptate. În mijlocul unei camere, cu fața întoarsă către ușă, se află, în splendoarea goliciunii ei, o femeie care îi face semn bărbatului să intre. Acesta se apropie și o ia în brațe. Aparatul se rotește apoi încet, ajunge în spatele femeii și atunci vedem că mâinile bărbatului care au cuprins-o s-au înfipt într-un trup ecorșat și putrid, în straturile de *sub* piele, în mușchii dezveliti, în sânge, în cartilajii și în oasele care răsar ici și colo.

Kubrick ne pune aici în fața unui subiect ambiguu: însuși trupul nostru. Care este „adevărul“ lui? Este oare un om în pielea goală – „gol“? Sau mai degrabă el este „îmbrăcat“ în propriul lui derm, în vreme ce adevărata goliciune presupune o dezvăluire suplimentară, accesul la visceralitate prin jupuire, disecție și eviscerare? Când strâng în brațe un trup, ce „atârnă“ mai greu: catifeaua

pielii sau digestia bine ascunsă sub această catifea? Când sărut, în joc e extazul sau transferul de salivă de la o gură la alta? Două trupuri înlănțuite sunt sublime? Sau actul împreunării este o gimnastică grotescă însoțită de grohăituri?

Așadar, câtă vreme există obiecte ambigue, obiecte care prezintă, oferă, expun și care, simultan, retrag, ascund, camuflează, totul devine în fond o chestiune de perspectivă și alegere. Comportarea noastră față de aceste obiecte implică întotdeauna opțiunea: vrem să rămânem la nivelul splendorii epidermei sau, printr-un imprudent gest de „dezgolire“, vrem să pătrundem în „adevăruł“ viscerelor? Ce este „mai adevărat“ într-un obiect: vizibilul lui imediat? Sau ceea ce este ascuns în el, îndepărtatul, ceea ce nu-ți cade sub mână, dar care, ascuns fiind, poate la o adică, cu prețul unui efort sau al unei operații anume, să devină vizibil?

Această putință de a face vizibil ceea ce în primă instanță este ascuns este temeiul îndepărtat al prăbușirii sistemului de iluzii. Epiderma poate fi denunțată ca iluzie și „iluzia epidermei“ poate fi astfel surpată tocmai pentru că visceralele unui trup, ascunse fiind, nu sunt și principial invizibile. Boala, suferința și moartea pot fi foarte bine, cel puțin în clipa asta, neexplicite, pliate, la pândă doar. Dar ele pot, în principiu, să apară, să fie văzute și să fie proclamate ca „adevăr ultim“ al vieții. Ce importanță are că ele sunt camuflate sub stratul acesta de agitație, de vorbe, de bucurii, distracții și aspirații pe care îl numim îndeobște „viață“?